

MULTATULI

* DOOR v. S.

In 1859 schreef Multatuli aan zijn vrouw: „...Ik noem mij Multatuli, dat is: ik heb veel gedragen, een vreemde naam niet waar?... Dat boek, beste Tine (de Max Havelaar) moet er ons boven op helpen, God geef radicaal. Want al is dan de letterkunde nog zoo schraal beloond in Holland, ik hoop dat men voor mijn boek een uitzondering zal maken, omdat het boek zelve een uitzondering wezen zal...”

10 October 1859 schrijft hij aan Tine:

„...Ik ben hier (in Brussel) nu al een week of zes en helaas zonder accoord. Ik denk wel 150 franc schuldig te zijn.... Lieve engel ik heb geen geld voor te frankeeren. O.... wat is dat alles bitter! Dag beste, beste trouwe Tine, die zooveel lijden moet om mijnentwil. Ja, ik zou ook wel dood willen zijn. O, is dat lijden...”

Brussel, 13 October (1859) 's avonds.

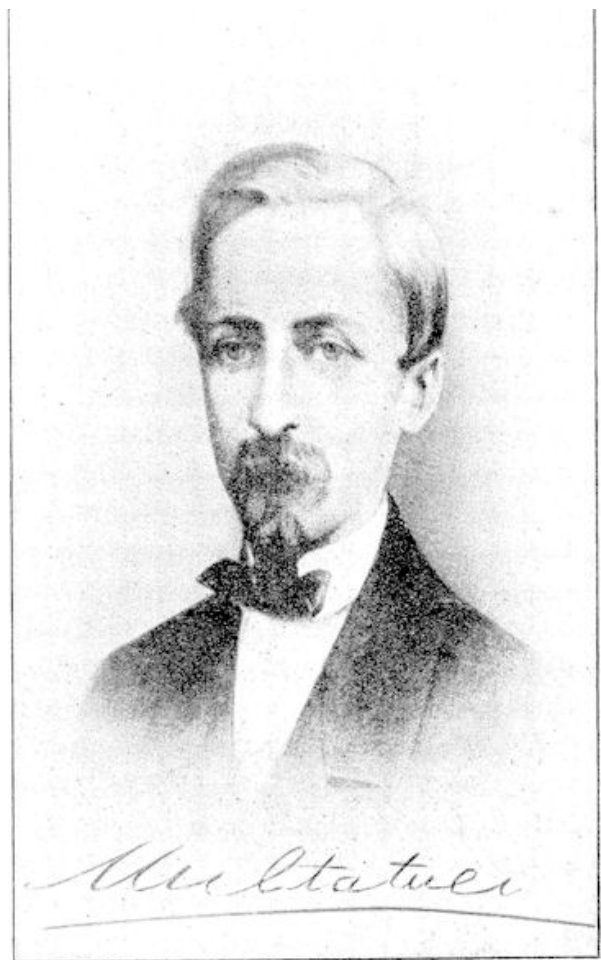
Lieve beste, mijn boek is af, mijn boek is af! Hoe vind je dat? Ik moet nu copieëren, maar het boek is af. En ik sta u borg dat het opgang zal maken. Het zal als een donderslag in het land vallen, dat belooft ik je. Ja, ik weet wel, dat het Hollanders zijn, maar ik heb ook geschreven. En, lieve engel, jij komt er in, en Edu, en mijn boek is een antwoord aan de menschen die geld van ons moeten hebben. Je weet niet, wat er in dat boek zit....”

Nu, vijftig jaar geleden, is Multatuli gestorven. Onwillekeurig gaan bij het herdenken van dit verscheiden, de gedachten terug naar zijn boek, de Max Havelaar, dat hij in de bitterste ellende heeft geschreven, ergens in Brussel, in een vergeeten kroegje, op een tafeltje met randen van bierglazen er in.

Finantieel heeft zijn boek hem niet opgebracht wat hij er van verwacht had. Maar dat het boek de aandacht trok is zeker.

De Droogstoppels en de Wauwelaars zijn er een ogenblik door opgeschrokken, ook al was het maar een ogenblik en al zijn ze weer ingedommeld. Want Multatuli heeft gefaald in zijn kritiek.

Niet dat het tijdperk waarin hij geleefd heeft geen reden tot die kritiek gaf. Er zijn meer dan bezwaren genoeg te noemen.

Het was een allerellendigste tijd, vol van eigengerechtigde zelfgenoegzaamheid en dom conservatisme.

Maar Multatuli kon niet de man zijn om door de kracht van zijn woord en de schittering van zijn talent hierin verandering te brengen, omdat hij zelf in alles geestelijk kind van zijn tijd was en bleef. De hoogmoed van zijn tijd was in zijn leven gepersonifieerd, de eigengerechtigheid vierde in zijn eigen leven hoogtij, en de zelfgenoegzaamheid droop hem bij al wat hij schreef uit de pen. Inderdaad heeft hij veel geleden. Maar het meeste lijden heeft hij zich zelf aangedaan. Hij is een vreemde gebleven voor ons volk. De eenzame, de individualist, wiens hand was tegen allen, en daarom de hand van allen tegen zich voelde opgeheven. Dat kwam omdat zijn kritiek slechts afbrekend was en de potentie tot opbouw miste.

Daarom heeft zijn kritiek ook slechts negatieve resultaten opgeleverd. Zij heeft ons volk veel ontnomen, maar niets gebracht. Veel kunnen we in hem vergeven. Hij heeft tenslotte ook veel over gehad voor de zaak waar hij voor stond, hij had een

Cliché afgestaan door J. B. Wolters, Uitgevers-Maatschappij N.V., Groningen

warm, medelijdend hart. Maar wie meent, dat Multatuli ons volk iets gegeven heeft dat zedelijke, reële waarde heeft, ziet de grote waarheid over het hoofd, dat wie zich tegen God keert, zich tegelijk keert tegen de zedewet en de moraliteit, tegen de hoogste goederen van een volk.

En dat heeft de arbeid van Multatuli met vruchteloosheid geslagen. Wanneer we gaan zoeken naar een positieve kant van zijn werk, dan valt er maar op één ding te wijzen: hij heeft het zaad gestrooid van opstandigheid en revolutiezucht.

Er is een tijd geweest dat hij door zijn woordenstroom velen in de war kon brengen. Velen heeft hij los getrokken van God en Zijn Dienst. Vooraanstaande mannen, mannen die een leidende positie in ons volksleven hebben vervuld, zijn door het lezen van de boeken van Multatuli van het geloof hunner vaders losgerukt.

Er is een tijd geweest dat dit kon, dat de spotter het recht aan zijn kant scheen te hebben. Die tijd is nu voorbij. Men zal nu door het lezen van de boeken van Multatuli niet zo licht meer op een dwaalspoor gebracht worden. We weten nu, dat Multatuli nooit een systematische wereldbeschouwing heeft kunnen geven, en geen mens denkt er meer aan, hem een baanbreker te noemen, een wijze die op één lijn te stellen is met bv. een geest als Spinoza. De beschouwingen van hem zijn voor de rechterstoel der rede onhoudbaar. Professor Bavinck heeft reeds aan 't begin van deze eeuw gezegd: De ziel overwint! Het hele leven heeft bewezen dat we bij natuurwetten alleen niet leven kunnen. Atheïsten zijn dan ook schaars geworden. En daarmee heeft Multatuli het pleit verloren en zijn boeken zijn voor deze tijd verouderd, niet meer sprekend tot het bewustzijn van het volk. Ze hebben slechts literaire waarde meer, en slechts als zodanig hebben ze ook positieve waarde gehad.

Multatuli heeft vergeefs geleden.

Zijn bezwaren tegen de geest der eeuw hebben geen effect gesorteerd, omdat hij zelf geesteskind van deze eeuw was.

Oppervlakkig scheen voor wie hem las, dat hij iets nieuws gaf, zijn sprankelende geest, zijn originele wijze van zeggen, zijn niets sparende satire, zijn schijn-wetenschappelijke opzet bij zijn schrijven, het

135

heeft er toe medegewerkt, dat vele opper-

vlaakkigen en semi-wetenschappelijke mensen onder zijn bekoring kwamen en zich van de wijs lieten brengen. Maar resultaat heeft dit alles niet gehad. Hij was de „Geist der stets verneint“ en zulk een Geest breekt slechts, maar kan niet bouwen.

Dat Multatuli bezwaren tegen de geest zijner eeuw inbracht is niet zijn fout geweest, juist dat hij ze niet tegen de geest zijner eeuw heeft ingebracht was de oorzaak van zijn mislukt levenswerk. In al zijn fulmineren tegen alles wat hij rondom zich zag gebeuren, greep hij het hart der zaak niet aan, maar bleef zelf slachtoffer van de ontkenkende geest van zijn tijd.

Ik denk hier aan een ander, die zijn „Bezwaren tegen de geest der Eeuw“ inbracht. Da Costa. Ook deze man heeft zich niet kunnen vinden in de geest van zijn tijd en met fel striemende slagen heeft hij die tijdgeest gehegeld. Hoe is ook tegen hem getoornd! Zo'n rustverstoorder, die zich niet ontzag de mensen van zijn dagen het kleed der zelfgenoegzaamheid van het lijf te rukken en ze in hun erbarmelijke naaktheid te schande te zetten. Maar als twee hetzelfde doen is het niet altijd hetzelfde. Tussen hem en Multatuli blijft een wijde kloof gapen. De kritiek van Da Costa was niet negatief, daarom bleef ze ook niet onvruchtbaar. Da Costa heeft school gemaakt. Zijn bezwaren tegen de geest der eeuw kwamen voort uit de Godsverzaking des volks.

En hij heeft de weg gewezen tot het behoud, dat is de aanvaarding van de hoogste waarheid.

Deze arbeid draagt altijd vrucht.

Multatuli leefde uit de ontkenning van deze hoogste waarheid.

Daarom heeft hij gefaald.

Wie leeft uit de hoogste waarheid overwint, want hij begint bij zich zelf en daarom is ook bij schijnbare ondergang de zege altijd verzekerd. Multatuli is nooit tot zelfoverwinning gekomen, daarom is hij van zich zelve de grootste verslagene geweest en heeft anderen niet kunnen helpen. Multatuli — ik heb veel gedragen. Maar deze last is wel de zwaarste van alle last, die deze ongelukkige, die aan het eind van zijn leven zijn „geluk nog beproeven“ moest bij het hazardspel te Wiesbaden, te dragen heeft gehad.

